

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

ТАЙМАСОВ ЮРІЙ САФІРОВИЧ

УДК 378.147-057.36

**РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
ФАХІВЦІВ ПОЖЕЖНО-РЯТУВАЛЬНОЇ СЛУЖБИ
У СИСТЕМІ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Тернопіль – 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Харківському національному педагогічному університеті імені Г. С. Сковороди, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Бойчук Юрій Дмитрович,
Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди,
завідувач кафедри здоров'я людини
та корекційної освіти.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Козяр Михайло Миколайович,
Львівський державний університет
безпеки життєдіяльності, ректор;

кандидат педагогічних наук, доцент
Островерх Ольга Олександрівна,
Національний університет цивільного
захисту України, начальник кафедри
наглядово-профілактичної діяльності.

Захист відбудеться “29” січня 2016 р. об 11⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 58.053.03 у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка (зала засідань, вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027).

Із дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка за адресою: вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027.

Автореферат розісланий “25” грудня 2015 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Г. М. Мешко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Необхідність попередження і ліквідації надзвичайних ситуацій, що виникають усе частіше і завдають колосальних збитків соціоприродним системам, висуває нові, більш складні вимоги до професійної підготовки фахівців пожежно-рятувальної служби Державної служби України з надзвичайних ситуацій (далі ДСНС України). Професійна діяльність фахівців пожежно-рятувальної служби ДСНС України пов'язана з діями в екстремальних умовах, ліквідацією пожеж і безпосередньо впливає на забезпечення безпеки особистості, суспільства, держави, що обумовлює ще більш підвищені вимоги до професійних і особистісних якостей рятувальників.

Удосконалення професійної підготовки фахівців пожежно-рятувальної служби ДСНС України є важливим чинником підвищення ефективності вирішення поточних завдань ДСНС України. При цьому їхня підготовка повинна здійснюватися на основі реалізації досягнень науки і техніки, з урахуванням особливостей функціонування підрозділів і формувань, регіональної специфіки. Водночас аналіз сучасного стану підготовки фахівців пожежно-рятувальної служби ДСНС України свідчить про необхідність її вдосконалення для досягнення відповідності сучасним вимогам. Таке вдосконалення можливе на основі інноваційних підходів і процесів у сфері професійної освіти, інтеграції наукової, освітньої та професійної діяльності, оновлення змісту освіти і науково-методичних моделей навчання в процесі підготовки кадрів ДСНС України.

Ефективність вирішення професійних завдань визначається багатьма чинниками і значною мірою рівнем розвитку професійної компетентності фахівця. У зв'язку з цим компетентність стає інструментом професійної діяльності, що забезпечує її успішність, оскільки випускник повинен бути адаптованим до змін у професійній діяльності, володіти сформованими здібностями до неї, бути готовим до постійної самоосвіти і практичної діяльності. Значні можливості для цього надає система підвищення кваліфікації.

Отже, практика системи підвищення кваліфікації фахівців пожежно-рятувальної служби вимагає вирішення проблеми розвитку професійної компетентності фахівців пожежно-рятувальної служби як одного з провідних чинників забезпечення належного рівня захисту нашої держави від надзвичайних ситуацій різного характеру.

Система підвищення кваліфікації, що ґрунтується на концепції неперервної освіти, спрямована на постійний розвиток особистості, удосконалення її фахової підготовки. Різноманітні напрями неперервної освіти висвітлено в наукових дослідженнях Б. Андрієвського, В. Бондаря, С. Вершловського, В. Воронцової, М. Гадецького, Л. Даниленка, П. Єльнікової, Ю. Кулюткіна, Л. Лук'янова, В. Маслова, В. Олійника, В. Онушкіна, Л. Покроєвої, Н. Слюсаренко, Е. Тонконогої, А. Чміля та інших. Учені розглядають неперервну освіту з огляду на її цільові функції, що

забезпечують активізацію процесу самовдосконалення, професійний розвиток особистості. На необхідності систематичного поглиблення й оновлення професійних знань, умінь і навичок наголошують А. Ковальчук, Н. Протасова, Л. Пуховська, В. Семиченко та інші.

Аналіз психолого-педагогічних джерел засвідчує, що проблема формування професійної компетентності фахівців пожежно-рятувальної служби вченими досліджувалася в контексті таких основних напрямів:

– обґрунтування наукових засад професійної підготовки фахівців (Н. Абашкіна, В. Биков, П. Воловик, Р. Гуревич, І. Зязюн, В. Євдокимов, О. Коваленко, В. Кравець, М. Лазарев, І. Прокопенко, Л. Пуховська, С. Сисоєва, М. Сметанський, В. Чайка, П. Яковишина та інші), зокрема розкриття особливостей формування готовності фахівця до професійної діяльності на засадах компетентнісного підходу (Н. Бібік, Ю. Бойчук, В. Гриньова, І. Зимня, Л. Карпова, В. Лозова, А. Маркова, О. Овчарук, О. Пометун, І. Прокопенко, Г. Терещук, А. Хуторський та інші);

– вирішення питань підготовки фахівців пожежно-рятувальної служби (О. Бикова, Н. Вовчаста, Л. Ішичкіна, М. Козяр, О. Островерх, О. Парубок, О. Тесленко, Т. Ткаченко, А. Хрипунова та інші).

Однак поза увагою залишилися питання обґрунтування науково-методичної моделі розвитку професійної компетентності фахівців пожежно-рятувальної служби у системі підвищення кваліфікації.

Аналіз перелічених вище джерел і сучасної практики підготовки фахівців ДСНС України дав можливість виявити такі *суперечності* між:

– традиційним станом системи підвищення кваліфікації фахівців пожежно-рятувальної служби ДСНС України і необхідністю її інноваційного розвитку;

– академічно орієнтованим змістом неперервної професійної освіти і відсутністю практико-орієнтованих науково-методичних моделей розвитку професійної компетентності фахівців пожежно-рятувальної служби;

– високим ступенем затребуваності професійно компетентних співробітників ДСНС України і недостатнім науково-методичним забезпеченням процесу розвитку їхньої професійної компетентності.

Актуальність, недостатня обґрунтованість теоретичних і практичних аспектів розв'язання окресленої проблеми, необхідність усунення визначених суперечностей зумовили вибір теми дисертації **«Розвиток професійної компетентності фахівців пожежно-рятувальної служби у системі підвищення кваліфікації»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації є складовою частиною комплексної програми науково-дослідної роботи кафедри теорії і методики професійної

освіти Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди «Підвищення ефективності педагогічного процесу в середніх загальноосвітніх і вищих навчальних закладах» (реєстраційний № 0111U008880).

Тему дослідження затверджено вченою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (протокол № 6 від 20.12.2013 р.) й узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 3 від 25.03.2014 р.).

Об'єкт дослідження – система підвищення кваліфікації фахівців пожежно-рятувальної служби.

Предмет дослідження – професійна компетентність як компонент системи підвищення кваліфікації фахівців пожежно-рятувальної служби.

Мета дослідження – обґрунтувати й експериментально перевірити науково-методичну модель розвитку професійної компетентності фахівців пожежно-рятувальної служби у системі підвищення кваліфікації.

Відповідно до поставленої мети в дослідженні визначено такі **завдання**:

1. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури виявити особливості системи підвищення кваліфікації фахівців пожежно-рятувальної служби.
2. Визначити сутність і зміст професійної компетентності фахівців пожежно-рятувальної служби.
3. Уточнити критеріальну базу для визначення рівнів розвитку професійної компетентності фахівців пожежно-рятувальної служби у системі підвищення кваліфікації.
4. Розробити науково-методичну модель розвитку професійної компетентності фахівців пожежно-рятувальної служби у системі підвищення кваліфікації та експериментально перевірити ефективність її практичної реалізації.

Досягненню мети і вирішенню поставлених завдань сприяло використання комплексу **методів дослідження**: *теоретичних* (аналіз наукової літератури для порівняння різних поглядів на досліджувану проблему, визначення понятійно-категоріального апарату, обґрунтування науково-методичної моделі розвитку професійної компетентності фахівців пожежно-рятувальної служби у системі підвищення кваліфікації); *емпіричних* (анкетування, опитування, спостереження, бесіда, методи експертних оцінок, самооцінки, вивчення продуктів навчально-пізнавальної діяльності слухачів, тестування, педагогічний експеримент з метою перевірки ефективності науково-методичної моделі розвитку професійної компетентності фахівців пожежно-рятувальної служби у системі підвищення кваліфікації); *математично-статистичних* (кількісний і якісний аналіз результатів педагогічного експерименту).

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що *вперше*:

— розроблено й експериментально перевірено науково-методичну модель розвитку професійної компетентності фахівців пожежно-рятувальної служби у системі підвищення кваліфікації, що ґрунтується на вдосконаленні змісту первинної професійної підготовки, поєднанні активних методів і ефективних форм організації процесу навчання, спрямованих на систематичне вдосконалення спеціальних знань, умінь та навичок та професійно-значущих якостей фахівців у сфері цивільного захисту; охоплює такі блоки: організаційно-цільовий, змістово-діяльнісний, результативний;

— *визначено* критерії (мотиваційний, змістовий, аналітико-оцінний), відповідні їм показники (інтерес до професійної діяльності; прагнення до успіху в професійній діяльності; наявність базових якостей фахівця пожежно-рятувальної служби; володіння комплексом професійних знань, умінь і навичок; здатність до самооцінювання, самоаналізу, саморегуляції, самовдосконалення і саморозвитку) та рівні розвитку (високий, достатній і початковий) професійної компетентності фахівців пожежно-рятувальної служби;

— *уточнено* сутність і структуру поняття «професійна компетентність фахівця пожежно-рятувальної служби» як інтегрованої характеристики особистості фахівця, що відображає рівень сформованості професійних знань, умінь, якостей і практичного досвіду, що дають змогу йому успішно здійснювати професійну діяльність, спрямовану на збереження життя і здоров'я людей, охорону природних територій і господарських об'єктів в умовах виникнення пожеж, надзвичайних ситуацій техногенного, військового, соціального і природного характеру; структурні компоненти професійної компетентності фахівця пожежно-рятувальної служби (мотиваційно-ціннісний, когнітивно-операційний і рефлексійно-оцінний).

Подальшого розвитку й конкретизації набули форми, методи і засоби розвитку професійної компетентності фахівців пожежно-рятувальної служби у системі підвищення кваліфікації.

Практична значущість дослідження полягає в тому, що розроблено і впроваджено в практику навчальних закладів ДСНС України: науково-методичну модель розвитку професійної компетентності фахівців пожежно-рятувальної служби у системі підвищення кваліфікації; діагностичний інструментарій виявлення рівнів розвитку професійної компетентності фахівців ДСНС України. Положення дисертації можуть бути використані в освітньому процесі навчальних закладів ДСНС України під час підвищення кваліфікації фахівців пожежно-рятувальної служби.

Практичні напрацювання (робочі програми та методичні рекомендації), викладені в дисертації, доцільно використовувати для вдосконалення змісту підготовки фахівців в вищих ДСНС України та системи підвищення кваліфікації фахівців пожежно-рятувальної служби; написанні підручників, посібників, спецкурсів, підготовці слухачами кваліфікаційно-пробних робіт.

Основні положення і результати дослідження *впроваджено* в навчально-виховний процес навчальних закладів ДСНС України, а саме: Національного університету цивільного захисту України (м. Харків) (акт від 17.09.2014 р.); Львівського державного університету безпеки життєдіяльності (м. Львів) (довідка № 8/3390/04-07 від 29.10.2014 р.); Навчально-методичного центру цивільного захисту та безпеки життєдіяльності Харківської області (довідка № 590 від 21.11.2014 р.); Інституту державного управління у сфері цивільного захисту (м. Київ) (довідка № 2106-0250-19 від 05.12.2014 р.); Навчально-методичного центру цивільного захисту та безпеки життєдіяльності Дніпропетровської області (довідка від 09.02.2015 р.).

Особистий внесок здобувача у статтях, написаних у співавторстві, полягає: [1] - в теоретичному обґрунтуванні сутності і структури професійної компетентності фахівців пожежно-рятувальної служби; [2] - розробці науково-методичної моделі розвитку професійної компетентності фахівців пожежно-рятувальної служби; [21] - розробці методичних рекомендацій для проведення занять, які використовувались у процесі формувального експерименту.

Апробація результатів дослідження здійснювалася через публікацію матеріалів дисертації. Основні теоретичні положення, висновки і результати дослідження обговорювались і дістали позитивну оцінку на засіданнях кафедри теорії і методики професійної освіти Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (2013-2015 рр.), а також у виступах на конференціях, а саме: *міжнародних*: «Актуальні питання сучасної педагогіки та психології: наукові дискусії» (Львів, 2014), «Актуальні питання педагогічних та психологічних наук: наукові дискусії» (Харків, 2014), «Стан та перспективи розвитку педагогічних та психологічних наук» (Київ, 2014), «Педагогіка в Україні та за кордоном» (Харків, 2014), «Пріоритетні напрямки розвитку сучасних педагогічних та психологічних наук» (Одеса, 2014), «Ключові питання наукових досліджень у сфері педагогіки та психології у ХХІ ст.» (Львів, 2015), «Вплив досягнень психологічних і педагогічних наук на розвиток сучасного суспільства» (Харків, 2015), «Нове та традиційне у дослідженнях сучасних представників психологічних та педагогічних наук» (Львів, 2015), «Педагогіка в системі гуманітарного знання» (Одеса, 2015 р.); *всеукраїнських*: «Українська освіта і наука у ХХІ столітті: погляд молоді» (Харків, 2014), «Наукове забезпечення діяльності оперативно-рятувальних підрозділів (теорія та практика)» (Харків, 2015); *регіональних*: «Методологія сучасних наукових досліджень» (Харків, 2013, 2014), «Роль і місце психології та педагогіки у формуванні сучасної особистості» (Харків, 2015).

Публікації. Основні результати дослідження викладені у 23 наукових працях (із них 20 одноосібні), зокрема: 6 статей у наукових фахових виданнях України (1 стаття – у виданні, віднесеному до міжнародних наукометричних баз даних), 14 статей у збірниках матеріалів конференцій, 2 робочі навчальні програми, 1 методичні рекомендації.

Структура й обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (271 найменувань із них 9 іноземною мовою) і 13 додатків (на 54 сторінках). Загальний обсяг дисертаційної роботи – 248 сторінок, із них 168 сторінок основного тексту, що містить 14 таблиць (на 17 сторінках) і 8 рисунків (на 8 сторінках).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність дослідження, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, схарактеризовано методи дослідження, розкрито наукову новизну і практичну значущість одержаних результатів, подано інформацію про особистий внесок, апробацію і впровадження результатів дослідження, публікації автора, наведено дані про структуру й обсяг дисертаційного дослідження.

У першому розділі **«Теоретичні питання розвитку професійної компетентності фахівців пожежно-рятувальної служби у системі підвищення кваліфікації»** визначено зміст, структуру і функції професійної компетентності фахівця пожежно-рятувальної служби й обґрунтовано науково-методичну модель її розвитку в системі підвищення кваліфікації.

На підставі аналізу психолого-педагогічної літератури визначено особливості підготовки і підвищення кваліфікації фахівців пожежно-рятувальної служби ДСНС України, які проводяться з метою забезпечення потреб центральних і місцевих органів виконавчої влади, а також аварійно-рятувальних служб, здатних компетентно і відповідально виконувати роботу щодо забезпечення техногенної і природної безпеки населення, територій та об'єктів господарської діяльності, впроваджувати технології, спрямовані на зменшення ризиків виникнення і пом'якшення наслідків надзвичайних ситуацій та їх ліквідацію, активізацію інноваційних процесів. Таке навчання проводять вищі навчальні заклади ДСНС України та курси (навчально-методичні центри) за програмами навчання у сфері цивільного захисту.

Мета, зміст, терміни, форми і методи підвищення кваліфікації визначаються відповідними освітньо-професійними програмами, професійними програмами підвищення кваліфікації та функціональними програмами навчання у сфері цивільного захисту, що розробляються навчальними закладами згідно з вимогами нормативно-правових актів Міністерства освіти і науки України і ДСНС України.

Підвищення кваліфікації керівного і начальницького складу державних професійних аварійно-рятувальних та спеціалізованих формувань ДСНС України, інших професійних аварійно-рятувальних служб, а також штатних працівників у сфері цивільного захисту на підприємствах, в установах та організаціях проводиться один раз на 5 років в Інституті державного управління у сфері цивільного захисту та його регіональних філіях. Під час підвищення кваліфікації особи рядового і начальницького складу ДСНС України переймають знання, уміння та передовий досвід

від викладацького складу навчальних закладів який постійно впроваджується в життя для більш успішної та ефективної роботи з рятування людей, майна, тварин та матеріальних цінностей.

Уточнено сутність і структуру поняття «професійна компетентність фахівця пожежно-рятувальної служби», що розглядається як інтегрована характеристика особистості фахівця, яка відображає рівень сформованості професійних знань, умінь, якостей і практичного досвіду, що дають змогу йому успішно здійснювати професійну діяльність, спрямовану на збереження життя і здоров'я людей, охорону природних територій і господарських об'єктів в умовах виникнення пожеж, надзвичайних ситуацій техногенного, військового, соціального і природного характеру.

У процесі визначення поняття «професійна компетентність фахівця пожежно-рятувальної служби» зосереджено увагу на тому, що в сучасних умовах інтеграції України в міжнародний освітній простір реалізується компетентнісний підхід. Цей підхід націлений на посилення зв'язку освіти з практикою і реальними потребами суспільства. Проблему розвитку освіти на засадах компетентнісного підходу вирішує багато вчених (Н. Бібік, Ю. Бойчук, І. Зязюн, М. Євтух, В. Кремень, В. Лозова, О. Овчарук, О. Пометун та інші), які наголошують на тому, що компетентнісний підхід — це підхід, під час якого результати освіти визначаються значущими за межами системи освіти. Успішність такого підходу в тому, що він сприяє формуванню готовності фахівців на високому рівні здійснювати практичну діяльність.

Поняття «компетенція» визначає перелік питань, із якими людина добре обізнана, володіє великою кількістю знань і практичним досвідом. Тоді як саме поняття «компетентність», за визначенням низки авторів (А. Маркова, І. Соколова, Ю. Фокін та інші), складається з відповідальності, особистісно та професійно значущих якостей людини, що дозволяють здійснювати людині професійну діяльність.

Визначено, що в педагогічній науці поняття «професійна компетентність» розглядається як: сукупність знань і вмінь, що визначають результативність праці; обсяг навичок виконання завдання; комбінація особистісних якостей і властивостей; комплекс знань і професійно значущих особистісних якостей; вектор професіоналізації; єдність теоретичної та практичної готовності до праці; здатність здійснювати складні види дій тощо.

На основі здійсненого системного аналізу літературних джерел (О. Гречаник, О. Євсюков, Т. Ткаченко, А. Хрипунова та інші) визначено структурні компоненти професійної компетентності фахівця пожежно-рятувальної служби, а саме: мотиваційно-ціннісний, когнітивно-операційний, рефлексійно-оцінний. Особливості кожного з компонентів визначаються специфікою професійної компетентності та мають умовний характер, оскільки в реальному навчально-виховному процесі вони формуються комплексно. *Мотиваційно-ціннісний компонент* передбачає сукупність соціальних настанов, мотивів, нахилів, інтересів, потреб, ціннісних орієнтацій і сформованість психологічних властивостей особистості фахівців пожежно-рятувальної служби, необхідних їм

для здійснення професійної діяльності та сформованості базових якостей фахівця пожежно-рятувальної служби, до яких нами виділено особистісні та професійні. Особистісні якості обумовлюються такими характеристиками людини: гуманність, відповідальність, спостережливність, оптимізм, інтуїція. Професійні якості охоплюють: мужність, сміливість, психоемоційну стійкість, фізичну підготовленість, здатність до швидкої реакції. Усі вище перераховані якості необхідні фахівцю пожежно-рятувальної служби для здійснення професійної діяльності. *Когнітивно-операційний компонент* охоплює систему професійних знань і спеціальних умінь і навичок, опанування яких необхідне для здійснення професійної діяльності. До системи професійних знань належать такі: загальнонаукові, загальнокультурні, психологічні та спеціальні. Також професійна компетентність фахівців пожежно-рятувальної служби вимагає сформованості спеціальних професійних умінь, а саме: діагностичних, орієнтаційно-прогностичних, конструктивно-проектувальних, організаційних і комунікативних. *Рефлексійно-оцінний компонент* професійної компетентності фахівця пожежно-рятувальної служби виявляється у здатності до аналізу і самоаналізу власної професійної діяльності, пов'язаної з ліквідацією надзвичайних ситуацій різних типів, під час яких здійснюється свідомий контроль за результатами власних професійних дій.

Вивчення змісту професійної компетентності фахівця пожежно-рятувальної служби й аналіз наукової літератури з поставленої проблеми дав можливість виокремити функції: конструктивно-комунікативну, навчально-виховну й аналітико-коригувальну, які визначають шляхи вирішення пожежним-рятувальником методологічних, інноваційних, дослідницьких, дидактичних і професійних завдань.

За наявності розвинених структурних компонентів професійної компетентності фахівців пожежно-рятувальної служби, з урахуванням особливостей її розвитку в умовах системи підвищення кваліфікації, можна вважати особистість пожежного-рятувальника сформованою у професійному аспекті.

У роботі розглянуто теоретичні аспекти педагогічного моделювання (О. Акулова, В. Введенський, Н. Кузьміна, М. Люшин, В. Маслов, Н. Остоверхова, Є. Павлютенков, Г. Сериков, В. Сластьонін, В. Штофф, В. Яремінко та інші), що дало можливість розробити науково-методичну модель розвитку професійної компетентності фахівців пожежно-рятувальної служби у системі підвищення кваліфікації (рис. 1), яка охоплює такі блоки: організаційно-цільовий, змістово-діяльнісний і результативний.

Організаційно-цільовий блок вміщує цільовий складник, нормативне і наукове забезпечення. Цільовий складник визначає мету розвитку професійної компетентності фахівців пожежно-рятувальної служби, є підставою для проектування очікуваних результатів. Наукове забезпечення утворюють положення системного, компетентнісного, гуманістичного, аксіологічного й особистісно-орієнтованого підходів. Також цей блок вміщує такі дидактичні принципи: науковості, гуманізації, контекстності, динамізму, зв'язку теорії з практикою.

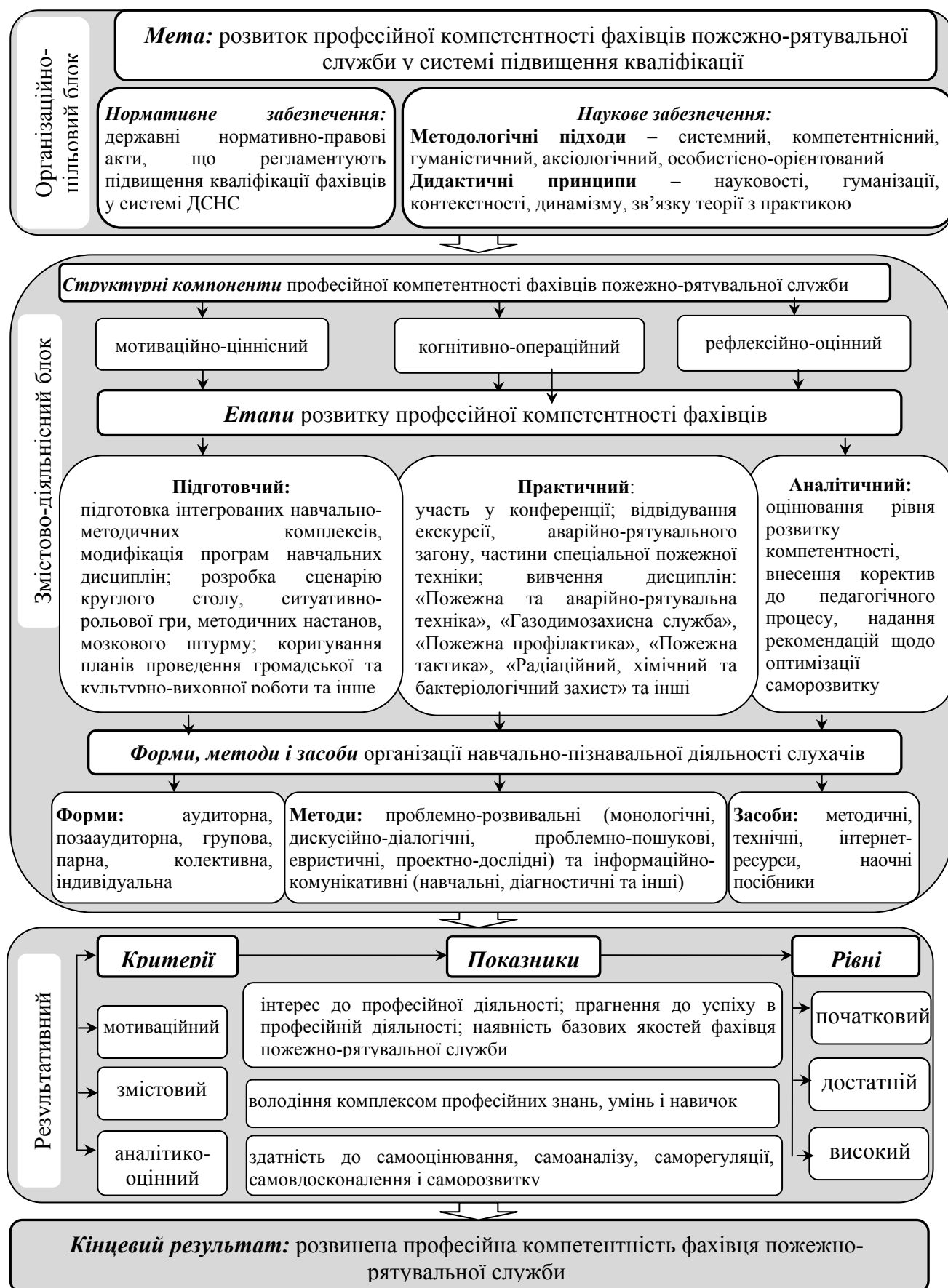

Рис. 1. Науково-методична модель розвитку професійної компетентності фахівців пожежно-рятувальної служби у системі підвищення кваліфікації

До змістово-діяльнісного блоку віднесено: структурні компоненти (мотиваційно-ціннісний, когнітивно-операційний і рефлексійно-оцінний) професійної компетентності фахівців пожежно-рятувальної служби й етапи практичної реалізації науково-методичної моделі (підготовчий, практичний і аналітичний), комплекс основних форм навчання (аудиторна, позааудиторна, групова, парна, колективна, індивідуальна), методів навчання, а саме: проблемно-розвивальні (монологічні, дискусійно-діалогічні, проблемно-пошукові, евристичні, проектно-дослідні) та інформаційно-комунікативні (навчальні, демонстраційні, діагностичні, контролюючи, моделюючи) і засобів навчання (методичні, технічні, інтернет-ресурси, наочні посібники).

Результативний блок визначає успішність функціонування науково-методичної моделі та пов'язаний із визначенням критеріїв, показників та рівнів розвитку професійної компетентності. Результатом є розвинена професійна компетентність фахівця пожежно-рятувальної служби.

Запропонована науково-методична модель дає можливість вирішувати сукупність завдань щодо формування всебічно і гармонійно розвиненої особистості фахівця пожежно-рятувальної служби у системі підвищення кваліфікації з високим рівнем професійної компетентності.

У другому розділі **«Експериментальна перевірка науково-методичної моделі розвитку професійної компетентності фахівців пожежно-рятувальної служби у системі підвищення кваліфікації»** розкрито загальні питання організації та проведення педагогічного експерименту, обґрунтовано шляхи практичної реалізації науково-методичної моделі розвитку і професійна компетентність фахівців пожежно-рятувальної служби, проаналізовано результати експериментальної роботи.

У дисертаційному дослідженні уточнено критерії та показники, за допомогою яких визначається рівень розвитку професійної компетентності фахівців пожежно-рятувальної служби, а саме: *мотиваційний критерій* (інтерес до професійної діяльності; прагнення до успіху в професійній діяльності; наявність базових якостей особистості фахівця пожежно-рятувальної служби); *змістовий критерій* (володіння комплексом професійних знань, умінь і навичок); *аналітико-оцінний критерій* (здатність до самооцінювання, самоаналізу, саморегуляції, самовдосконалення і саморозвитку).

На підставі теоретичного аналізу, згідно з обраними критеріями і показниками, виокремлено такі рівні розвитку професійної компетентності фахівців пожежно-рятувальної служби, а саме: *початковий, достатній, високий*.

Експериментальна робота проводилась на базі Навчально-методичного центру цивільного захисту та безпеки життєдіяльності Харківської області. Вона була проведена в три етапи: *теоретико-пошуковий* (2011-2012 рр.), *дослідно-експериментальний* (2012-2014 рр.), *завершальний* (2014-2015 рр.). Упровадження розробленої науково-методичної моделі розвитку професійної компетентності фахівців пожежно-рятувальної служби здійснювалася також в

Інституті державного управління у сфері цивільного захисту (м. Київ), Львівському державному університеті безпеки життєдіяльності, Навчально-методичному центрі цивільного захисту та безпеки життєдіяльності Дніпропетровської області, Національному університеті цивільного захисту України (м. Харків).

Експериментом було охоплено 257 слухачів Навчально-методичного центру цивільного захисту та безпеки життєдіяльності Харківської області, які підвищували кваліфікацію за напрямом професійно-технічного навчання 5161 «Пожежний-рятувальник».

Педагогічний експеримент (констатувальний, формувальний, контрольний етапи) відбувався у звичайних умовах, не порушуючи логіки й ходу навчально-виховного процесу. Згідно з програмою експерименту було утворено експериментальну групу (130 слухачів), у якій реалізовувалася науково-методична модель, і контрольну групу (127 слухачів), де навчальна діяльність здійснювалася традиційно, при цьому групи утворювалися за випадковою вибіркою.

Процес реалізації науково-методичної моделі складався з трьох етапів, які були між собою логічно пов'язані й підпорядковані загальній меті.

Підготовчий етап реалізації науково-методичної моделі розвитку професійної компетентності фахівців пожежно-рятувальної служби у системі підвищення кваліфікації був спрямований на проектування і розробку науково-методичного підґрунтя процесу розвитку професійної компетентності фахівців пожежно-рятувальної служби. Підготовчий етап передбачав вирішення наступних завдань: модифікація чинних програм навчальних дисциплін курсів підвищення кваліфікації; підготовка інтегрованих навчально-методичних комплексів до навчальних дисциплін, що вміщували типові матеріали; розробка і коригування планів проведення громадської та культурно-виховної роботи; розробка сценарію круглого столу «Навички ефективного спілкування з оточуючими як запорука успішного виконання службових завдань», ситуативно-рольової гри «Ліквідація надзвичайної ситуації», мозкового штурму «У чому полягає успіх пожежного-рятувальника в практичній діяльності?», проекту зі створення газети «Рятувальна справа сьогодні», методичних настанов: «Оперативні дії підрозділів пожежно-рятувальної служби під час рятування людей», «Оперативні дії підрозділів пожежно-рятувальної служби після знаходження постраждалого під завалами».

Завдання другого етапу процесу розвитку професійної компетентності фахівців пожежно-рятувальної служби у системі підвищення кваліфікації, *практичного*, передбачали: розвиток і поглиблення інтересу і ціннісного ставлення до ліквідації надзвичайних ситуацій різних характерів, формування особистісних і професійних якостей професійно-компетентного пожежного-рятувальника. Також розвиток і поглиблення професійно-значущих знань, основних спеціальних пожежно-рятувальних умінь, навичок, здатності оцінювати й аналізувати власну

професійну діяльність, здатність до саморегуляції, самовдосконалення, саморозвитку в процесі професійної діяльності.

Усвідомленню значущості професійної компетентності, позитивного ставлення й стійкого інтересу до питань пожежно-рятувальної служби у слухачів експериментальної групи сприяло: залучення до навчального матеріалу цікавих фактів з історії виникнення пожежно-рятувальної служби, передовий досвід роботи зарубіжних країн та України і досвіду підвищення кваліфікації пожежних-рятувальників в умовах сучасності; ознайомлення слухачів із найважливішими проблемами пожежної справи, професійно-технічного навчання; демонстрація документальних, науково-популярних фільмів, презентацій і оперативних відеосюжетів про ліквідацію надзвичайних ситуацій тощо.

Закріпленню зацікавленості слухачів професійними проблемами, формуванню ціннісного ставлення до ліквідації надзвичайних ситуацій, розвитку якостей професійно-компетентного пожежного-рятувальника сприяли: екскурсії до музею пожежної охорони (м. Харків); відвідування аварійно-рятувального загону спеціального призначення Харківської області; частини спеціальної пожежної техніки; участь слухачів у роботі Всеукраїнської науково-практичної конференції «Наукове забезпечення діяльності оперативно-рятувальних підрозділів (теорія і практика)», яка проводилася на базі Національного університету цивільного захисту України; зустрічі та бесіди з головою добровільного пожежного товариства України, що викликало неабиякий інтерес до професійної діяльності, сприяло підвищенню мотивації до розвитку професійної компетентності.

Основними засобами досягнення поставленої мети були лекційні та лабораторно-практичні заняття, проведені в рамках курсів підвищення кваліфікації для фахівців пожежно-рятувальної служби. Курси підвищення кваліфікації передбачали вивчення таких дисциплін: «Основи правових знань. Основи галузевої економіки і підприємництва», «Психологічна підготовка», «Пожежна та аварійно-рятувальна техніка», «Газодимозахисна служба», «Радіаційний, хімічний та бактеріологічний захист», «Пожежна тактика і тактика дій підрозділів при ліквідації надзвичайних ситуацій», «Охорона праці», «Правила дорожнього руху», «Пожежна профілактика», «Матеріалознавство».

Метою третього етапу, *аналітичного*, є подальший розвиток структурних компонентів професійної компетентності. Особлива увага приділялася розвитку рефлексійно-оцінного компонента.

Статистичний аналіз отриманих експериментальних даних проведено непараметричним методом. Силу впливу означеної науково-методичної моделі на розвиток компонентів професійної компетентності фахівців пожежно-рятувальної служби в обох групах оцінювали за допомогою критерію χ^2 .

Доведено, що реалізація науково-методичної моделі в експериментальній групі забезпечила сформованість усіх компонентів професійної компетентності фахівців пожежно-рятувальної служби.

Експериментальна робота позитивно вплинула на підвищення інтересу фахівців пожежно-рятувальної служби до своєї професійної діяльності; розвитку стійких особистісних і професійних якостей; підвищенню рівня знань, умінь і навичок професійного характеру; активізації рефлексійної діяльності; прагнення до професійного росту; здатність до саморегуляції, самовдосконалення і саморозвитку. Зазначено, що ці зміни більшою мірою відбулися у слухачів експериментальної групи порівняно з контрольною групою, і ці зміни є статистично достовірними. Це вказує на взаємозв'язок означених етапів розвитку професійної компетентності фахівців пожежно-рятувальної служби, їх взаємодоповнення й необхідність одночасної реалізації в навчально-виховному процесі.

Результати діагностування рівнів професійної компетентності фахівців пожежно-рятувальної служби експериментальної та контрольної груп наприкінці формувального етапу педагогічного експерименту представлено на рис. 2.

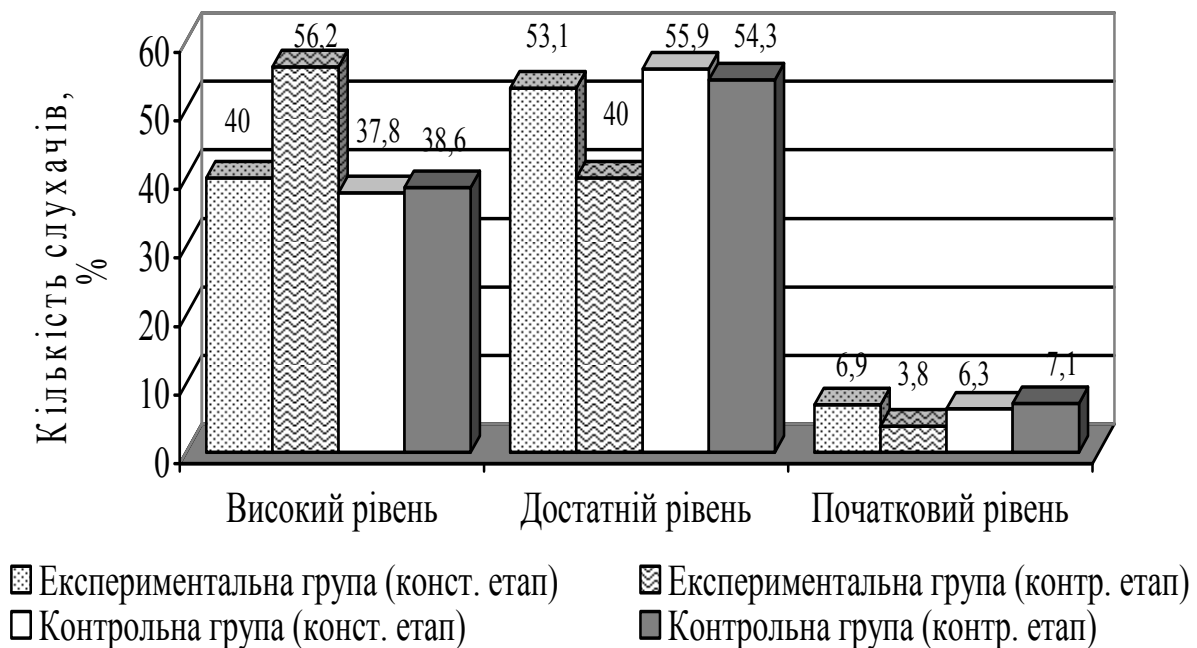

Рис. 2. Динаміка рівнів розвитку професійної компетентності фахівців пожежно-рятувальної служби у системі підвищення кваліфікації експериментальної та контрольної груп

Доведено, що в результаті проведеної експериментальної роботи збільшилась кількість слухачів із високим рівнем професійної компетентності в експериментальній групі на 13,8%, тоді як у контрольній на 2,8%, із достатнім рівнем в експериментальній групі зменшилась на 8,6%, тоді як у контрольній майже не змінилась, а також зменшилась кількість слухачів із початковим рівнем

в експериментальній групі на -5,8%, у контрольній було зменшення на -3,0% (зміни статистично значущі при $p < 0,05$).

Отже, отримані результати є достовірними і дають підстави вважати, що запропонована науково-методична модель розвитку професійної компетентності фахівців пожежно-рятувальної служби у системі підвищення кваліфікації є ефективною.

ВИСНОВКИ

1. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури визначено особливості підвищення кваліфікації фахівців пожежно-рятувальної служби, що полягають в удосконаленні набутих у процесі первинної професійної підготовки професійно-значущих знань, умінь і практичних навичок фахівцями під час проходження курсів підвищення кваліфікації у навчальних закладах ДСНС України.

2. Визначено сутність професійної компетентності фахівців пожежно-рятувальної служби як невід'ємного складника професіоналізму фахівця пожежно-рятувальної служби. З'ясовано, що професійна компетентність фахівців пожежно-рятувальної служби – це інтегроване особистісне утворення на засадах професійних знань, спеціальних умінь і практичних навичок, професійних і особистісних якостей пожежного-рятувальника, що зумовлюють його готовність до професійної діяльності.

Доведено, що професійна компетентність фахівців пожежно-рятувальної служби Державної служби України з надзвичайних ситуацій – це єдність мотиваційно-ціннісного (інтересу і ціннісного ставлення до ліквідації надзвичайних ситуацій різних характерів, якостей професійно-компетентного пожежного-рятувальника: особистісних і професійних), когнітивно-операційного (професійно-значущих знань, основних спеціальних пожежно-рятувальних умінь і навичок) і рефлексійно-оцінного (аналіз і оцінка власної професійної діяльності) структурних компонентів. Визначено функції професійної компетентності фахівців пожежно-рятувальної служби, а саме: конструктивно-комунікативну (передбачає правильне планування, організацію і проведення професійної діяльності, спроможність створювати конструктивні взаємини в процесі виконання службових обов'язків), навчально-виховну (сприяє розвитку професійних здібностей, їхній самореалізації в різних видах професійної діяльності) й аналітико-корегувальну (оволодіння знаннями, вміннями і навичками, необхідними для виконання професійної діяльності; здатністю до аналізу ситуації та прийняття правильних рішень), що показують шляхи вирішення пожежним-рятувальником професійних завдань. Особистість фахівців пожежно-рятувальної служби можна вважати сформованою в професійному аспекті лише за наявності розвинених структурних

компонентів професійної компетентності та її функцій, з урахуванням особливостей її розвитку в умовах системи підвищення кваліфікації.

3. Уточнено критерії й відповідні їм показники розвитку професійної компетентності фахівців пожежно-рятувальної служби, а саме: мотиваційний критерій (зацікавленість професійною діяльністю в умовах навчання; мотивація професійного зростання в службовій діяльності, що пов'язана з рятуванням людей; розвиток сформованих професійних якостей особистості фахівця пожежно-рятувальної служби (гуманність, відповідальність, спостережливість, оптимізм, інтуїція, мужність, сміливість, психоемоційна стійкість, фізична підготовленість, здатність до швидкої реакції); змістовий критерій (засвоєння професійно-значущих знань (загальнонаукових, загальнокультурних, психологічних, спеціальних знань); сформованість основних спеціальних пожежно-рятувальних умінь (діагностичних, орієнтаційно-прогностичних, конструктивно-проектувальних, організаційних, комунікативних) і навичок; аналітико-оцінний критерій (здатність до самоаналізу, самооцінювання, саморегуляції, самовдосконалення, саморозвитку в умовах професійної діяльності). Детальної конкретизації зазнали рівні розвитку професійної компетентності фахівців пожежно-рятувальної служби: високий, достатній і початковий.

4. Теоретично обґрунтовано науково-методичну модель розвитку професійної компетентності фахівців пожежно-рятувальної служби ДСНС України, у якій виокремлено такі взаємопов'язані блоки: організаційно-цільовий (охоплює мету; нормативне забезпечення: державні нормативно-правові акти, що регламентують підвищення кваліфікації фахівців у системі ДСНС України; наукове забезпечення: методологічні підходи – системний, компетентнісний, гуманістичний, аксіологічний, особистісно-орієнтований; дидактичні принципи – науковості, гуманізації, контекстності, динамізму, зв'язку теорії з практикою); змістово-діяльнісний (полягає в тому, що зміст підвищення кваліфікації фахівців пожежно-рятувальної служби має бути спрямований на розвиток мотиваційно-ціннісного, когнітивно-операційного і рефлексійно-оцінного структурних компонентів) і результативний (показує успішність функціонування розробленої науково-методичної моделі та пов'язаний із визначенням критеріїв, показників і рівнів розвитку професійної компетентності фахівців пожежно-рятувальної служби).

5. Здійснено експериментальну перевірку реалізації науково-методичної моделі розвитку професійної компетентності фахівців пожежно-рятувальної служби у системі підвищення кваліфікації, аналіз результатів якої підтвердив її правомірність і достатність. Так, високий і початковий рівні сформованості професійної компетентності фахівців пожежно-рятувальної служби виявили 56,2% і 3,8% слухачів відповідно, а до експерименту ці показники становили 40% і 6,9%. Це пояснюється тим, що науково-методична модель розвитку професійної компетентності фахівців пожежно-рятувальної служби у системі підвищення кваліфікації дає можливість

вирішувати сукупність завдань для виховання всебічно і гармонійно розвиненої особистості фахівця пожежно-рятувальної служби з високим рівнем розвитку професійної компетентності.

Установлено, що експериментальна робота позитивно вплинула на такі показники розвитку професійної компетентності фахівців пожежно-рятувальної служби, як: інтерес і ціннісне ставлення до ліквідації надзвичайних ситуацій різних характерів; сформованість професійних і особистісних якостей фахівців пожежно-рятувальної служби; розвиток системи професійних знань, спеціальних умінь і навичок; здатність адекватно аналізувати і оцінювати власну професійну діяльність.

Проблема розвитку професійної компетентності фахівців пожежно-рятувальної служби у системі підвищення кваліфікації цим дослідженням не вичерпується. Подальшими перспективними напрямками дослідження є питання розвитку професійної компетентності фахівців пожежно-рятувальної служби у системі підвищення кваліфікації на основі використання інформаційно-комунікативних технологій та дистанційного навчання.

Основний зміст дисертації відображено в таких публікаціях:

Наукові праці, в яких опубліковано основні результати дослідження

1. Бойчук Ю. Компетентнісна парадигма в сучасній вищій професійній освіті / Ю. Бойчук, Ю. Таймасов // Новий Колегіум : наук.-інф. журн. — Х. : ХНУРЕ, 2015. — № 1. — С. 38-44.
2. Таймасов Ю. Науково-методична модель розвитку професійної компетентності фахівців пожежно-рятувальної служби у системі підвищення кваліфікації / Ю. Таймасов, Ю. Бойчук // Засоби навчальної та науково-дослідної роботи : зб. наук. пр. — Х. : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2014. — Вип. 42. — С. 120-129.
3. Таймасов Ю. Розвиток професійної компетентності фахівців пожежно-рятувальної служби як провідне завдання сучасної системи підвищення кваліфікації / Ю. Таймасов // Проблемы современного педагогического образования : сб. ст. — Ялта : РИО КГУ, 2014. — Вип. 46. — Сер.: Педагогика и психология. — Ч. 7. — С. 186-193.
4. Таймасов Ю. Сучасні вимоги до професійної підготовки фахівця пожежно-рятувальної служби / Ю. Таймасов // Проблеми сучасної педагогічної освіти : зб. ст. — Ялта : РВВ КГУ, 2014. — Вип. 45. — Сер.: Педагогіка і психологія. — Ч. 4. — С. 266-270.
5. Таймасов Ю. Формування професійної компетентності фахівців пожежно-рятувальної служби в системі первинної професійної підготовки / Ю. Таймасов // Проблеми сучасної педагогічної освіти : зб. ст. — Ялта : РВВ КГУ, 2014. — Вип. 44. — Сер.: Педагогіка і психологія. — Ч. 2. — С. 275-279.

6. Таймасов Ю. Ефективність реалізації науково-методичної моделі розвитку професійної компетентності фахівців пожежно-рятувальної служби у системі підвищення кваліфікації / Ю. Таймасов // Новий Колегіум : наук.-інф. журн. — Х. : ХНУРЕ, 2015. — № 2. — С. 46-50.

Опубліковані праці апробаційного характеру

7. Таймасов Ю. Базові якості сучасного фахівця пожежно-рятувальної служби / Ю. Таймасов // Нове та традиційне у дослідженнях сучасних представників психологічних та педагогічних наук : міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 27-28 березня 2015 р.) : зб. тез. наук. робіт. — Л. : ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2015. — С. 72-75.

8. Таймасов Ю. Готовність фахівців пожежно-рятувальної служби до дій в різноманітних надзвичайних ситуаціях / Ю. Таймасов // Стан та перспективи розвитку педагогічних та психологічних наук : міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 3 жовтня 2014 р.) : зб. тез. наук. робіт. — К. : ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології», 2014. — С. 60-63.

9. Таймасов Ю. Інноваційні методи розвитку професійної компетентності фахівців пожежно-рятувальної служби у системі підвищення кваліфікації / Ю. Таймасов // Ключові питання наукових досліджень у сфері педагогіки та психології у XXI ст. : міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 30-31 січня 2015 р.) : зб. тез. наук. робіт. — Л. : ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2015. — С. 87-89.

10. Таймасов Ю. Критерії оцінки рівня професійної компетентності фахівців пожежно-рятувальної служби / Ю. Таймасов // Педагогіка в системі гуманітарного знання : міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 13-14 березня 2015 р.) : зб. тез. наук. робіт. — Одеса : Вид. дім «Гельветика», 2015. — С. 141-142.

11. Таймасов Ю. Пожежно-рятувальні формування України / Ю. Таймасов // Роль і місце психології та педагогіки у формуванні сучасної особистості : міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 16-17 січня 2015 р.) : зб. тез. — Х. : Східноукраїнська організація «Центр педагогічних досліджень», 2015. — С. 84-87.

12. Таймасов Ю. Професійно-значущі якості сучасного фахівця пожежно-рятувальної служби / Ю. Таймасов // Методологія сучасних наукових досліджень : XI наук.-практ. конф. мол. учен. (м. Харків, 11-12 листопада 2014 р.) : матеріали конф. — Х. : ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, 2014. — С. 40-41.

13. Таймасов Ю. Рівні розвитку професійної компетентності фахівців пожежно-рятувальної служби у системі підвищення кваліфікації / Ю. Таймасов // Вплив досягнень психологічних і педагогічних наук на розвиток сучасного суспільства : наук.-практ. конф. (м. Харків, 13-14 березня

2015 р.) : зб. тез. — Х. : Східноукраїнська організація «Центр педагогічних досліджень», 2015. — С. 69-72.

14. Таймасов Ю. Розвиток професійної компетентності рятувальників у системі підвищення кваліфікації / Ю. Таймасов // Наукове забезпечення діяльності оперативно-рятувальних підрозділів (теорія та практика) : Всеукр. наук.- пр. конф. (м. Харків, 12 березня 2015 р.) : зб. матеріалів. — Х. : НУЦЗУ, 2015. — С. 194-195.

15. Таймасов Ю. Структурні компоненти розвитку професійної компетентності фахівців пожежно-рятувальної служби / Ю. Таймасов // Педагогіка в Україні та за кордоном : міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 28-29 листопада 2014 р.) : зб. тез. наук. робіт. — Херсон : Вид. дім «Гельветика», 2014. — С. 72-75.

16. Таймасов Ю. Сучасна система підвищення кваліфікації фахівців пожежно-рятувальної служби в Україні / Ю. Таймасов // Українська освіта і наука в XXI столітті: погляд молоді : Всеукр. наук.-практ. конф. мол. учен. (м. Харків, 22-23 травня 2014 р.) : матеріали конф. — Х. : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2014. — С. 69-71.

17. Таймасов Ю. Сучасний стан підготовки кваліфікованих фахівців пожежно-рятувальної служби / Ю. Таймасов // Методологія сучасних наукових досліджень : X наук.-практ. конф. мол. учен. (м. Харків, 24-25 жовтня 2013 р.) : матеріали конф. — Х. : ХНПУ ім. Г.С. Сковороди, 2013. — С. 91-92.

18. Таймасов Ю. Фізична підготовленість фахівця пожежно-рятувальної служби / Ю. Таймасов // Актуальні питання сучасної педагогіки та психології: наукові дискусії : міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 26-27 вересня 2014 р.) : зб. тез. наук. робіт. — Л. : ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2014. — С. 66-68.

19. Таймасов Ю. Функції професійної компетентності фахівців пожежно-рятувальної служби / Ю. Таймасов // Актуальні питання педагогічних та психологічних наук: наукові дискусії : міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 14-15 листопада 2014 р.) : зб. тез. — Х. : Східноукраїнська організація «Центр педагогічних досліджень», 2014. — С. 106-108.

20. Таймасов Ю. Шляхи формування психологічної стійкості до екстремальних умов професійної діяльності фахівця пожежно-рятувальної служби / Ю. Таймасов // Пріоритетні напрями розвитку сучасних педагогічних та психологічних наук : міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 19-20 вересня 2014 р.) : зб. наук. робіт. — Одеса : ГО «Південна фундація педагогіки», 2014. — С. 54-57.

Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

21. Таймасов Ю. Методичні рекомендації щодо організації та проведення робіт у приміщеннях і на обладнанні по зберіганню, реалізації та транспортуванню легкозаймистих рідин : [метод. реком.] / Ю. Таймасов, Д. Рашкевич. — Х. : Вид-во «Форт», 2013. — 60 с.

22. Таймасов Ю. Робоча програма навчальної дисципліни «Охорона праці» для слухачів курсів підвищення кваліфікації / Ю. Таймасов. — Х. : НМЦ ЦЗ та БЖД Харківської області, 2015. – 13 с.

23. Таймасов Ю. Робоча програма навчальної дисципліни «Пожежна тактика і тактика дій підрозділів при ліквідації надзвичайних ситуацій» для слухачів курсів підвищення кваліфікації / Ю. Таймасов. — Х. : НМЦ ЦЗ та БЖД Харківської області, 2015. – 11 с.

АНОТАЦІЇ

Таймасов Ю.С. Развитие профессиональной компетентности фахівців пожежно-рятувальної служби у системі підвищення кваліфікації. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, МОН України, Тернопіль, 2015.

Дисертація є теоретико-експериментальним дослідженням проблеми розвитку професійної компетентності фахівців пожежно-рятувальної служби у системі підвищення кваліфікації як невід’ємного складника їх готовності до професійної діяльності.

У дисертації обґрунтовано зміст професійної компетентності фахівця пожежно-рятувальної служби як результату підготовки до професійної діяльності; визначено структурні компоненти професійної компетентності фахівців пожежно-рятувальної служби (мотиваційно-ціннісний, когнітивно-операційний, рефлексивно-оцінний) і її функції (конструктивно-комунікативна, навчально-виховна, аналітико-коригувальна); уточнено критерії, показники і рівні розвитку професійної компетентності. Розроблено, теоретично обґрунтовано науково-методичну модель розвитку професійної компетентності фахівців пожежно-рятувальної служби в умовах професійно-технічного навчання й експериментально доведено ефективність її реалізації.

Ключові слова: професійна компетентність, розвиток професійної компетентності, фахівець пожежно-рятувальної служби, підвищення кваліфікації, науково-методична модель розвитку професійної компетентності.

Таймасов Ю.С. Развитие профессиональной компетентности специалистов пожарно-спасательной службы в системе повышения квалификации. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Тернопольский национальный педагогический университет имени Владимира Гнатюка, МОН Украины, Тернополь, 2015.

Диссертация является теоретико-экспериментальным исследованием проблемы развития профессиональной компетентности специалистов пожарно-спасательной службы в системе повышения квалификации как неотъемлемого компонента их готовности к профессиональной деятельности.

В работе на основе анализа научной литературы определена сущность профессиональной компетентности специалиста пожарно-спасательной службы как интегрированной характеристики личности специалиста, которая отображает уровень сформированности профессиональных знаний, умений, личностных и профессиональных качеств и практического опыта, которые дают возможность ему успешно осуществлять профессиональную деятельность, направленную на сохранение жизни и здоровья людей, охрану природных территорий и хозяйственных объектов в условиях возникновения пожаров, чрезвычайных ситуаций техногенного, военного, социального и природного характера.

Установлено, что профессиональная компетентность специалиста пожарно-спасательной службы включает такие структурные компоненты, как: *мотивационно-ценностный* (постоянная мотивация к профессиональной деятельности, развитие профессиональных и личностных качеств профессионально-компетентного специалиста пожарно-спасательной службы), *когнитивно-операционный* (наличие необходимых профессиональных знаний и умений, а также способов их усовершенствования и обновления), *рефлексивно-оценочный* (способность к анализу и самоанализу собственной профессиональной деятельности). Определены функции профессиональной компетентности: *конструктивно-коммуникативная*, *учебно-воспитательная* и *аналитико-коррекционная*, которые указывают на разнообразие решаемых специалистом задач.

Уточнены критерии (*мотивационный*, *содержательный* и *аналитико-оценочный*), показатели (интерес к профессиональной деятельности; стремление к успеху в профессиональной деятельности; наличие базовых качеств специалиста пожарно-спасательной службы; владение комплексом профессиональных знаний, умений и навыков; способность к самооцениванию, самоанализу, саморегуляции, самоусовершенствованию и саморазвитию).

Разработана научно-методическая модель развития профессиональной компетентности специалиста пожарно-спасательной службы, которая содержит взаимосвязанные блоки: *организационно-целевой*, *содержательно-деятельностный* и *результативный*.

Определены этапы реализации научно-методической модели развития профессиональной компетентности специалиста пожарно-спасательной службы, а именно: *подготовительный* (модификация программ учебных дисциплин, разработка сценария круглого стола, ситуационно-ролевой игры, методические наставление, мозговой штурм), *практический* (участие в конференции, посещение экскурсии, аварийно-спасательного отряда, изучение дисциплин: «Пожарная и аварийно-спасательная техника», «Газодымозащитная служба», «Пожарная

профилактика», «Пожарная тактика») и *аналитический* (оценивание уровня развития компетентности, внесение изменений в педагогический процесс, рекомендации по оптимизации саморазвитие). Эти этапы взаимосвязаны и способствуют развитию профессиональной компетентности.

Результатами экспериментальной работы подтверждена эффективность теоретически обоснованной и реализованной научно-методической модели, которая направлена на развитие профессиональной компетентности специалиста пожарно-спасательной службы в экспериментальной группе по сравнению с контрольной. Разница в показателях уровней профессиональной компетентности специалистов пожарно-спасательной службы в экспериментальной и контрольной группах является статистически значимой.

Ключевые слова: профессиональная компетентность, развитие профессиональной компетентности, специалист пожарно-спасательной службы, повышение квалификации, научно-методическая модель развития профессиональной компетентности.

Taimasov Yu.S. The development of professional competence of fire and rescue service specialists in a system of professional development. – On the rights of the manuscript.

The thesis is appointed to a scientific degree of candidate of pedagogical sciences on the speciality 13.00.04 – Theory and Methodology of Professional Education. – Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Ternopil, 2015.

The thesis is a theoretical-experimental research of a problem of the development professional competence of fire and rescue service specialists in a system of professional development, as an integral part of his readiness to professional activity.

In thesis is grounded a content of professional competence of fire and rescue specialist as a result of training for professional activity; defined structural components of professional competence of fire and rescue service specialists (motivation-value, cognitive-operational, reflexive-estimative) and its functions (constructive-communicative, educational, analytical-corrective); specified criteria, indicators and levels of development of professional competence. Developed and theoretically grounded scientific-methodological model of professional competence of fire and rescue service specialists and experimentally proved efficiency of its realization.

Key words: professional competence, development of professional competence, specialist fire-rescue service, training, scientific-practical model of professional competence.

Підписано до друку 10.12.2015 р.
Формат 60x84/16.
Папір друк. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.
Наклад 100 прим. Зам. № 05-14/55

Віддруковано у видавничому центрі "Вектор"
46018, м. Тернопіль, вул. Львівська, 12,
Тел. 8 (0352) 40-08-12

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ТР № 46 від 07 березня 2013р.
ФО Осадца Ю.В.